

DE PHILOSOPHORUM GRAECORUM SILENTIO MYSTICO

SCRIPSIT

ODO CASEL

VERLAG VON ALFRED TÖPELMANN IN GIESSEN

1919

**RELIGIONSGESCHICHTLICHE VERSUCHE
UND VORARBEITEN**

**BEGRÜNDET VON ALBRECHT DIETERICH UND RICHARD WÜNSCH
IN VERBINDUNG MIT LUDWIG DEUBNER HERAUSGEGEBEN VON
LUDOLF MALTEN UND OTTO WEINREICH
IN KÖNIGSBERG / PR.   IN HEIDELBERG**

XVI. BAND 2. HEFT

ILDEFONSO HERWEGEN

ABBATI

PIETATIS ERGO

Universitatis Fridericiae Guilelmiae Bonnensis amplissimus philosophorum ordo hac commentatione iudicio eius subiecta autumnno a. 1918 praemio et paullo post summis in philosophia honoribus dignum me habuit. Cui maximas ago gratias et imprimis Augusto Brinkmann, cuius doctrina et benignitas quantum huic libro utilitatis attulerit unaquaeque fere pagina testatur.

Hac de Graecorum silentio mystico commentatione viam mihi parasse videor, qua mox de Christianorum silentii mystici causis et primordiis scribere aggrediar.

O. C.

Argumentum

	Pag.
Prologus	1
Cap. I. De silentii disciplina Eleusinia	3
Quae fuerit silentii disciplina Eleusinia 3. Ad quasnam res reticentiae lex pertinuerit 11. Quibus causis commoti homines ea se astrinxerint 19.	
Cap. II. De philosophorum qui ante aevum imperatorum fuerunt silentio mystico	28
Silentii mystici a mysteriis ad philosophiam transeuntis tenuia initia apud Orphicos conspiciuntur 28. Quid de silentio et de sermone symbolico vel fabuloso senserint Pythagorei 30, Heraclitus 35, Plato 35, Aristoteles 40, Epicurei 41. Quae fuerit ratio silentium inter et interpretationem allegoricam praecipue Stoicam 42. Locus Strabonis ad Apollodorum ut videtur revocandus quam silentii doctrinam proferat 48.	
Cap. III. De philosophorum et theologorum qui aevo imperatorum floruerunt praeter Neoplatonicos silentio mystico	51
Quomodo aevo imperatorum rei mysticae studium rursus effloruerit 51. Neopythagoreorum de silentio et de symbolis placita colliguntur ex eorum libris, quos de vita Pythagorica conscripserunt 52, quos Pythagorae et veteribus Pythagoreis subdiderunt 66, quos proprio Marte ediderunt 67; quibus ex testimoniis doctrina eorum enucleatur 68. Quid de silentio et de allegoria placuerit Philoni 72, Plutarcho 86, aliis Platoniciis 93, doctrinae Hermeticae asseclis 95. Quomodo silentio usi sint astrologi 100, alchemistae 102, magi 105, Gnostici 107.	
Cap. IV. De Neoplatonicorum silentio mystico	111
Numenii 111, Plotini 114, Porphyrii 117, Iamblichi, Iuliani, Salutii 124, Macrobbii 141, Procli 144, Olympiodori 153, Damascii, aliorum 155, de silentio mythisque placita.	
Epilogus	158
Index	159

ἔστιν οὐ σιγῇ λόγον κρείσσων γίνομαι' ἄν.
Euripides.

Silentium mysticum in plurimarum gentium religionibus usitatum Graeci non ignorabant. Sed, qui mos fuit Graecorum, non solum disciplinae sacrae certum modum et digniores formas statuerunt, sed etiam ritum causis fulcire et explicare hacque ratione cum philosophia conciliare studuerunt. Id iam pridem occasione oblata observavere viri docti. Sed ut funditus cognoscatur, quid silentium mysticum apud philosophos Graecos sibi voluerit quantumque valuerit, omnia, quantum fieri potest, testimonia ad hanc rem spectantia colligantur et excutiantur necesse est, id quod nondum factum esse videmus, nisi quod Procli Neoplatonici plurima, etsi non omnia de silentio placita Hugo Koch¹ congescit. Idem libro suo non paucas aliorum Graecorum sententias ad silentium mysticum pertinentes inseruit, sed non satis diligens fuit in iis deligendis disponendis examinandis. Lobeck² quoque, Anrich³, A. Dieterich⁴, Bousset⁵, Jos. Kroll⁶, Fr. Heiler⁷ breviter silentii mentionem fecerunt.

¹ *Pseudo-Dionysius Areopagita in seinen Beziehungen zum Neuplatonismus und Mysterienwesen* = *Forschungen zur christl. Literatur- und Dogmengesch.* hg. von Ehrhard u. Kirsch I 2 et 3 (1900) 108—134, 198—260.

² *Aglaophamus sive de theologiae mysticae Graecorum causis* 1829 passim.

³ *Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum* 1894, passim. ⁴ *Eine Mithrasliturgie*² 1910, 42sq.

⁵ *Kyrios Christos* 1913, 338 n. 1.

⁶ *Die Lehren des Hermes Trismegistos* 1914, 335—338.

⁷ *Das Gebet. Eine religionsgesch. u. religionspsych. Untersuchung* 1918, 240, 441; cf. 43, 203, 219, 342; cf. etiam Aug. Horneffer *Symbolik der Mysterienbünde* 1916 cap. I *Das Geheimnis*.

Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten XVI, 2.

Ideo hac commentatione in animo nobis est philosophorum Graecorum de silentio mystico sententias collectas proponere et apte digestas examinare. Sed quia silentium mysticum non e philosophia, sed e mysteriis originem duxit, prius quo rectius intellegatur, quid sit silentium mysticum, disciplinam silentii Eleusiniam tractabimus. Mysteriorum enim Cereris et Proserpinae cum maxima esset apud Graecos auctoritas, non solum in eorum disciplinam alia Graecorum mysteria se formavere, sed etiam philosophi, ubi res et voces mysticas assumebant, illorum potissimum consuetudines ante oculos habebant. Sed artiore etiam vinculo silentium philosophorum cum mysteriorum more coniunctum est; philosophos enim simili atque mystas religionis sensu imbutos silentio operam navasse videbimus. Hac igitur ratione cum philosophia ad religionum Graecarum historiam nonnihil conferat, iure testimoniis philosophorum disciplinam Eleusiniam praemittimus. Quo fundamento posito temporum quae usque ad aevum imperatorum fuerunt philosophos pervestigabimus, ut quomodo silentium mysticum a mysteriis ad philosophiam transierit huicque paulatim coaluerit cognoscamus. Denique philosophorum et theologorum aevo imperatorum et antiquitatis senescentis temporibus florentium placita pro viribus excutiemus. Neque tamen nos fallit nos initium tantum huius investigationis fecisse.

I

De silentii disciplina Eleusinia

De Graecorum silentio mystico nobis verba facientibus obiecerit quispiam neque silentium neque rem mysticam satis Graecis convenire, qui τῷ λόγῳ magis quam silentio et rei mysticae studuerint. Barbaras potius gentes orientis silentio mystico deditas fuisse; illas enim et solium regis silentes adorare¹ et numen silentio colere solitas esse. Attamen apud Graecos quoque silentii religio in cultu deorum caerimoniisque sacris locum amplum obtinuit, priusquam ad philosophos et theologos transiit. In sacrificiis enim praeco ne quis verbis ineptis sacra irrita faceret monebat dicens: εὐφημεῖτε, „favete linguis“². Nec defuere sacra quae omnino reticeri neque in vulgus efferri religio erat³. Inter quae praecipuo loco dearum Eleusiniarum Cereris et Proserpinae mysteria numeranda sunt, quippe quae apud omnes Graecos, quin postea etiam toto orbe terrarum maximo in honore sint habita.

Silendi praeceptum usumque in mysteriis Eleusiniis viguisse quamquam ipsum mysteriorum nomen clamat neque est qui neget, nonnullis tamen auctoribus allatis planius fiet, quae

¹ Cf. Arrian. Anab. V 1, 4 qui refert legatos ad Alexandrum Magnum missos πειρόντας ἐς γῆν ἐπὶ πολὺ σιγῆν ἔχειν.

² Cf. Spanhemi observationes in Callimachi hymnum in Apoll. v. 17; Wissowa *Rel. u. Kultus der Römer* 2 1912, 396 sq., 396 n. 5. De simulacris deorum qui digito ad os admoto silentium denuntiarent (Macrob. Sat. III 9, 4) et damnum ex verbis ineptis vel strepitu quovis oriturum propulsarent cf. Fr. Marx *Athen. Mitt.* X (1885) 190 sq.

³ Cf. Lobeck, *Aglaophamus* 89 sqq.; C. F. Hermann *Lehrb. d. gottesdienstl. Altertümer der Griechen* 2 1858 § 32 n. 6.

silentii disciplina fuerit. Deinceps quaeremus, ad quasnam res reticendi lex pertinuerit quibusque causis commoti homines ea se astrinxerint¹.

Initium facimus ab hymni in Cererem Homerici, cui tamquam fundamento religio Eleusinia superstruitur, versibus 475—479:

Δημήτηρ . . . δειξε
 δραημοσύνην θ' ἱερῶν καὶ ἐπέφραδεν ὄργια καλὰ
 . . . . .
 σεμνά, τὰ τ' οὐ πως ἔστι παρέξιμεν οὔτε πυθέσθαι
 οὔτ' ἀχέειν· μέγα γάρ τι θεῶν σέβας ἰσχάνει ἀδὴν.

Ergo neque πυθέσθαι (audire)² neque ἀχέειν (loqui) licet de mysteriis.

Similiter non initiatos vel πυθέσθαι vetat Pausanias somnio³ admonitus, ne de templo Eleusinio scribat (I 38, 7): *Τὰ δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ τό τε ὄνειρον ἀπέπειε γράφειν, καὶ τοῖς οὐ τελεσθεῖσιν, ὁπόσων θεάς εἴργονται, δῆλα δῆπου μηδὲ πυθέσθαι (audire, quia opponitur visus) μετεῖναι σφιων.*

Silentium ab ipso numine imperatum leges a sacerdotibus Eleusiniis latae sancire dicuntur. Nam Alcibiades sacra profanavit *παρὰ τὰ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπὸ τε Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐξ Ἐλευσίνος* (Plut. Alcib. 22).

Silentium sollemni modo a praecone denuntiatum esse auctor est Sopater (Rhet. graeci VIII p. 118, 13 sqq. W.): *Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ τῆς σιωπῆς ἀγαθὰ κηρύττει πρὸ πάντων τὰ τῆς Ἐλευσίνος μυστήρια φωνῆς ἅμα καὶ λόγου προσημαίνοντα φεῖδεσθαι . . . ὅτι πρὸ πάντων ἐπιτάττει (ὁ ἱεροκῆρυξ) δημοσίᾳ τὴν σιωπὴν, καὶ καθάπερ τι μέρος τῆς τελετῆς τὴν ἐχεμυθίαν τοῖς μύσταις παραίνει, καὶ διὰ ταύτης πρυτανεύεται λανθάνειν τοὺς πολλοὺς τὰ μυστήρια κτλ.*

¹ In hoc capite componendo usus sum imprimis his libris: Chr. A. Lobeck, *Aglaophamus* 1829; E. Rohde *Psyche* I² 1898; G. Anrich *Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum* 1894; P. Foucart *Les mystères d'Eleusis* 1914; alii suo loco afferuntur.

² Cf. oraculum Apollinis Clarii a Macrobio servatum (Sat. I 18, 19): *Ὅργια μὲν δεδαῶτας ἔχρῃν νηπευθεῖα κεύθειν.*

³ Versa vice somniis di invitant ad initiationem: Pausan. X 32, 13; *Apul. Metam.* XI 27; 28, qui afferuntur a P. Wendland, *De fabellis antiquis earumque ad Christianos propagatione.* Progr. Gotting. 1911.

Ritus quidam cum silentii denuntiatione coniunctus ex Sophoclis versibus subobscuris erui posse videtur (Oed. Col. 1048 sq.): . ἢ πρὸς Πυθίαις ἢ λαμπάσιν ἀκταις, οὗ πότνια σεμνὰ τιθροῦνται τέλη θνατοῖσιν, ὦν καὶ χρυσέα κλῆς ἐπὶ γλώσσᾳ βέβακε προσπόλων Εὐμόλιπιδᾶν. Ὡν non cum scholio ad θνατοῖσιν, sed ad πότνια i. e. θεαί referendum est. Dearum clavis aurea in ore sacerdotum posita est. Quid hoc sibi velit, ita interpretatur scholium: Ὡν καὶ χρυσέα κλῆς ἐπεὶ ἄρρητα τὰ μυστήρια, καὶ καθάπερ κλεισὴν ἢ γλώττα κατείληπται, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξενεγκεῖν. Quae interpretatio si vera est, poeta non dicit caerimonia quadam sacra clavem auream super os sacerdotis positam esse, sed poetice loquitur aequae atque Aeschylus fr. 309 N.: Ἄλλ' ἔστι κάμοι κλῆς ἐπὶ γλώσσῃ φύλαξ et Theognis 421 sq.: Πολλοῖς ἀνθρώπων γλώσσῃ θύρα οὐκ ἐπίκεινται ἀρμόδια, καὶ σφιν πόλλ' ἀμέλητα μέλει et poeta incertus AP X 42: Ἀρρήτων ἐπέων γλώσσῃ σφρηγὶς ἐπικεῖσθω¹. Utique cum variis imaginibus usi sint poetae, eos ritum quendam sacrum ante oculos habuisse veri simile non est².

Cum de silentii indicendi ritu nihil certi proferri possit, magnus est numerus artis vocabulorum ad silentium spectantium. Quae verba fere non in solo sermone mystico usur-

¹ Cf. Plut. Regum et imperatorum apophthegm. p. 180 D: Alexander M. cum Hephaestio litteras quasdam secretas legisset, τὸν δακτύλιον ἀφελόμενος τὸν ἑαυτοῦ τῷ στόματι τῷ ἐκείνου τὴν σφραγίδα ἐπέθηκεν. Gregor. Naz. or. 40 p. 728: Τὰ δὲ ἄλλα . . . κρύπτει παρὰ σεαντῶ σφραγίδι κρατούμενα. Dölger *Sphragis* 1911, 17 affert Ies. Sirac. 22, 27 (33). Quae Wobbermin *Religionsgesch. Studien* 1896, 148 sq. de artis vocabulo τὴν σφραγίδα τηρεῖν = silentium servare profert, non mihi satis demonstrata esse videntur. Cf. etiam Aeschyl. Agam. 36: Τὰ δ' ἄλλα οὐγῶ, βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ βέβηκεν; Theogn. 815 sq.: Βοῦς μοι ἐπὶ γλώσσῃ κρατερῶ ποδὶ λάξ ἐπιβαίνειν ἴσχει κωτίλλειν καίπερ ἐπιστάμενον; Iulianus Caesar or. 7 p. 218 A: Τὸν βοῦν δὲ ἐπιτίθημι τῇ γλώττῃ.

² In nonnullis mysteriis qui initiabantur sacramento se in silentium obstrinxerunt, ut colligitur vel ex Hippolyt. refut. praef. § 3 p. 2, 13 sqq. Wendl. de haereticis Graecos imitantibus haec narrante: Καὶ τότε . . . μυστοὶ τὸ τέλειον τῶν κακῶν παραδιδόντες, ὄρκοις δήσαντες μήτε ἐξεπικεῖν μήτε τῷ τυχόντι μεταδοῦναι κτλ. Huc pertinent fortasse Liv. XXXIX 15, 13: „Hoc sacramento initiatos iuvenes“ eqs. et Apul. met. XI 15: „Sacramento rogaberis“ ita, ut silentii promissio partem huius sacramenti constituerit. Cf. Reitzenstein *Hellenist. Mysterienrel.* 1910, 66 sqq.

pantur, sed cum ex usu communi ad mysteria transferuntur, peculiarem significationem mysticam induunt. Quibus in colligendis usus Eleusinii finibus non terminatur, sed etiam vocabula in aliis orgiis usitata afferimus. Voces enim mysticae posteris temporibus omnibus fere mysteriis communes erant. Praeterea philosophorum silentium mysticum consideraturis utile erit quam plurima artis vocabula rei mysticae propria nosse. Si quis enim scriptor ea usurpat, aliquo saltem modo ipsam silentii disciplinam tangit.

Saepe ea quae in mysteriis traduntur ἄρρητα esse dicuntur. Velut Xenoph. Hellen. VI 3, 6: *Λέγεται Τριπτόλεμος τὰ Δήμητρος καὶ Κόρης ἄρρητα ἱερὰ πρῶτοις ξένοις δεῖξαι Ἡρακλεῖ τε . . . καὶ Διοσκόροιν*. Schol. in Aristoph. Nub. 303: *Μυστικὸς δὲ ὁ λόγος ὁ περὶ τὰ ἄρρητα μυστήρια*. Eiusdem significationis est vox ἀπόρρητος. Plurima testimonia in lexicis invenies¹. Diodor. III 55: *Ἐν ἀπορρήτῳ κατὰ τὴν τελετὴν παραδίδοσθαι*. V 49: *Καὶ τὰ μὲν κατὰ μέρος τῆς τελετῆς ἐν ἀπορρήτοις τηρούμενα μόνοις παραδίδονται τοῖς μνηθεῖσι*. V 77 inter se opponuntur *μυστικῶς* et *φανερῶς παραδίδοσθαι*, ἐν ἀπορρήτῳ παραδιδόμενα et *μηδένα κρύπτειν*. Strabo quoque X 467 C *μυστικῶς* et ἐν *φανερῶ* distinguit. Qua ex re patet *μυστικῶς* et ἐν ἀπορρήτῳ idem significare².

Cum ad ipsum silentium designandum pauca eademque semper vocabula adhibeantur, plura esse verba, quae secreti iniustam manifestationem significant, ex rei natura facile intellegitur, quia disciplina silentii non tam praecepto tacendi quam interdicto loquendi constat.

Silentium sermone rumpitur. Ideo principalis vox, qua silentium violari dicitur, est vox dicendi. Hymni Homerici v. 479 mystae vetantur *ἀχέειν* (τὰ ὄργια). Herod. II 61: *Ὅ μοι δοῖόν ἐστι λέγειν*. Ibid. II 47: *Λόγος οὐκ εὐπρεπέστερός ἐστι λέγεσθαι*. II 171: *Εὖστομα κείσθω, πλὴν ὅσον ἀντὶς ὅστις ἐστὶ λέγειν*. Similiter Sopater Rhet. gr. VIII 117 W.: *Ἐάν τις τὰ μυστήρια εἴπῃ, τιμωρεῖσθω*.

¹ Cf. etiam Suid. s. v. ἀπόρρητος.

² Ἀφραστός: Proclus, Plat. theol. I 21 p. 54 Port.; in Parmenid. VI 177 Cousin. Ἀφθελγκτός: Dionys. Areop. de Div. nom. II 5. Haec afferuntur a Koch l. c. 119sq.

Aliorum quoque vocabulorum origo facile liquet, quod fere enarrationem vel publicationem significant. Talia sunt:

ἐξηγέσθαι: Herod. II 3. *ἐξαγορεύειν*: Lucian. de salt. 15.

ἐξερεύειν . . . *ἱστορίην* (sacrorum Cereris): Callimach. Aet. Oxyrh. Pap. VII 25 v. 7 coll. A. E. Housman *Classical Quarterly* IV (1910) 115, quae vox Alexandrinorum propria fuisse videtur; dicendi enim significatio ei primum tribuitur a LXX interpretibus (cf. psalm. 44, 2).

ἐκράναι: Hermetis Trismeg. XIII 16 p. 124, 7 Parthey.

ἐκλαλεῖν: Iulian. imper. or. 5 init. Ibid. τὰ ἀνεκλάλητα.

ἐξαγγέλλειν: schol. Aristoph. Nub. 302.

ἐκπερομυθεῖν: Cornutus compend. c. 30 p. 61, 13 L. De hoc vocabulo raro cf. R. Schöne ind. Aeneae tactici p. 142.

ἐκφαίνειν: Herod. VI 135 τὰ ἐς ἔρσενα γόνον ἄρρητα ἱρὰ ἐκφήνασαν Μιλτιάδη. Iamblich. v. Pyth. § 246 εἰς πολλοὺς ἐκφήναι.

ἐκφέρειν: Diog. Laert. II 101 τοῖς ἀμνήτοις ἐκφ.; cf. Lobeck, Agl. p. 55 et n. p. Plut. Quaest. conv. VIII 8 p. 728 DE μήτ' ἄρρητον εἶναι μήτ' ἀνέξοιστον πρὸς τοὺς ἑτέρους. Gregor. Nazianz. or. 27 p. 491 Migne PG 36, 18 B mystica vocat τὰ μὴ ἔκφορα. Iambl. v. Pyth. § 247 ἐξώφορα ποιεῖσθαι (ibid. δηλοῦν).

ἐξορχεῖσθαι: Lucian. de saltat. 15 τοὺς ἐξαγορεύοντας τὰ μυστήρια ἐξορχεῖσθαι λέγουσιν οἱ πολλοί. Id. Piscat. 33 ἐξαγορεύοντα ταῖν θεαῖν τὰ μυστήρια καὶ ἐξορχούμενον. Quae vox originem videtur duxisse ex Bacchi mysteriis, quae saltando prodi potuisse apparet ex Plat. Leg. 815C ὄση (ὄρχησις) μὲν βακχεία τ' ἐστὶ καὶ τῶν ταύταις ἐπομένων . . . περὶ καθαρμούς τε καὶ τελετὰς ἀποτελούντων¹. Sed sicut Lucianus l. s. c. libri de salt. contendit: Τελετὴν οὐδὲ μίαν ἀρχαίαν ἔστιν εὐρεῖν ἄνευ ὄρχησεως, in Eleusiniis quoque mysteriis saltatio non defuisse videtur, ut testimoniis et monumentis monstrant I. N. Svoronos *Journal international d'archéologie numismatique* IV (1901) 256sq. et Pringsheim *Archäologische Beiträge zur Gesch. des eleus. Kults* (Diss. Bonn. 1905) 77sq. Ideo vox illa ἐξορχεῖσθαι ad omnia mysteria transferebatur. Velut Clemens Alexandrinus protrept. § 12, 1 scribit: Οὐκ ἐξορχήσομαι (τὰ μ.) et Synesius

¹ Cf. Eurip. Bacchae passim.

de provid. II 6, 125 D (Migne PG 66, 1274 C): ἄλλ' εὐλαβητέον γὰρ ἦδη, μή τι καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐξορκησώμεθα. Vocem¹ non occurrere videri ante Aristidem Lucianum Alciphronem observat E. Rohde *Psyche* I 298 n. 1.

ἐκφοιτᾶν (activae significationis): Suidas s. v. ἐξεφοίτα· ἐθριάμβευεν. Ὁ δὲ παρὰ τοὺς ἀτελέστους καὶ βεβήλους ἐξεφοίτα τὰ τῶν Σαμοθράκων ὄργια (= Aelian. fr. 45 Hercher.).

δημοσιεύειν: Porphy. de abstin. II 36.

ἐκκαλύπτειν: Porphy. v. Plotini 3.

ἐκκυκλεῖν: vox ex sermone et apparatu scaenico sumpta. Clem. Al. protr. § 12, 1 τοὺς . . . Θεούς, ὧν αἱ τελεταὶ αἱ μυστικάι, ὅλον ἐπὶ σκηρῆς τοῦ βίου τοῖς τῆς ἀληθείας ἐκκυκλήσω θειαῖσι. Idem stromat. VII § 88, 3 ἐκκυκλεῖν τὰ μ.

τραγωδεῖν: Athanasius apol. contra Arianos 11 (PG 25, 268 A) καὶ οὐκ αἰσχύνονται . . . τραγωδοῦντες τὰ μυστήρια· δέον, ὡς γέγραπται (Tob. 12, 7), μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ Κύριος παρήγγειλε· Matth. 7, 6. Ὁδὸν γὰρ τὰ μυστήρια ἀμνήτοις τραγωδεῖν. ἐκτραγωδεῖν = agere in scaena et agendo publicare Philo de mut. nom. § 196; de somn. I 35. Lucian. de merc. cond. 41 ἐκτραγωδήσει καὶ πρὸς πολλοὺς ἐρεῖ.

ἐκθριαμβεύειν: S. Basilius M. de Spir. S. c. 27 § 66 PG 32, 189 ἃ γὰρ οὐδὲ ἐποπτεύειν ἕξῃσι τοῖς ἀμνήτοις, τούτων πῶς ἂν ἦν εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθρ. ἐν γράμμασιν. Quod vocabulum ex principali significatione deducendi aliquem in triumpho publico sensum translatum publicandi traxit, similiter atque vox ἐκπομπεύειν a Dionys. Areop. publicandi sensu usurpatur (De eccl. hier. VII 3, 10 p. 270; ep. 8, 1 p. 599). De voce simplici θριαμβεύειν = δημοσιεύειν cf. A. Brinkmann, Mus. Rh. LXIV (1909) 479.

Denique Dionys. Areop. de eccl. hier. I 5 p. 166 et VII 3, 10 p. 270 etiam voci ἐξάγειν mysticum sensum tribuit. Aristophanes quidem Eq. 282 haec exhibet: Ἐξάγων γε τὰ πόρρηθ', ἅμ' ἄρτον καὶ κρέας; sed τὰ ἀπόρρητα hoc loco sunt ea,

¹ Vox etiam ad alias res transfertur, cf. Reiske ad Aristid. or. 50 init., W. Schmid *Atticismus* III 239; IV 354, praeterea Fronto p. 258, 1 N., Heliodor. Aeth. VI 15 p. 177, 26 Bekk., al. De usu Christianorum cf. etiam Wobbermin l. s. c. 149 n. 2.

quae exportari vetantur; cf. Suid. s. v. ἀπόρητος· ἀπόρητα ἔλεγον τὰ ἀπειρημένα ἐξάγεσθαι.

Silentium violatum quam inexpiabili religione Graeci sanxerint, apparet ex eo, quod qui contra illud peccaverant capitis damnabantur. Huius rei testes sunt invenes illi Acarnanes, quos, cum non initiati templum Cereris imprudentes ingressi essent, etsi nondum quicquam de ipsis caerimoniis sacris comperissent, deprehensos et a magistratibus Eleusiniis „tamquam ob nefandum scelus“ interfectos esse narrat Livius 31, 7 sqq. Morte delictum luit etiam ille, qui, ut scribit Aelianus (fr. 43 Hercher.), τὰ τῆς Φερρεφάτης ἄργια ἐδίψησε θεάσασθαι ἀτέλειος ὢν. . . καὶ ἐπὶ τινος ἀνελθὼν λίθου ἐώρα τὰ γινόμενα. Ἐκ γάρ τοι τοῦ λίθου κατώλισθε καὶ βιαία τῇ πληγῇ περιπεσὼν ἀπέθανε κτλ. Aeschylus poeta, quod invitus mystica quaedam prodiderat, vix mortem aufugit (Aristot. eth. Nicomach. III 1 p. 1111 a 9 sq. et comment.)¹. Alcibiades cum mysteriorum profanatorum accusatus esset, fuga mortem vitavit (Plut. Alcib. 22); complures amici eius capitis damnati sunt eorumque bona publicata, alii in exilium missi (καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐξέβαλον Isocr. de iugo 8). Sacerdotum quoque execrationibus devovebantur, qui contra tacendi legem peccaverant: Ps.-Lysias adv. Andocidem 51 ἱερεῖαι καὶ ἱερεῖς σιάντες κατηράσαντο πρὸς ἐσπέραν καὶ φρονικίδας² ἀνέσεισαν κατὰ τὸ νόμιμον τὸ παλαιὸν καὶ ἀρχαῖον. De eadem causa egit Andocides et ipse accusatus oratione quae inscribitur De mysteriis. Violare secretum est ἀμάχημα et ἀσέβεια περὶ τῶ θεῶ (Andoc. 29)³. Quin silentii legem migrare praecipua et quasi unica ratio est delinquendi in mysteria: Diog. Laert. II 101 ὁ δ' οὖν θεόδωρος προσκαθίσας ποτὲ Εὐρυνκλείδῃ τῷ ἱεροφάντῃ, λέγε μοι, ἔφη, Εὐρυνκλείδη, τίνες εἰσὶν οἱ ἀσεβοῦντες περὶ τὰ μυστήρια; εἰπόντος δ' ἔκεινον, οἱ τοῖς ἀμνήτοις αὐτὰ ἐκφέροντες, ἀσεβεῖς ἄρα, ἔφη, καὶ σύ, τοῖς ἀμνήτοις διηγούμενος. Sopater sophista controversiam proposuit hanc (Rhet. gr. VIII 110 sqq. W.): Νόμος· τὸν ἐξαιρετικὰ τὰ μυστήρια

¹ Cf. etiam O. Kern *Eleusinische Beiträge* (Progr. Halense 1909) 12sq.

² Quia dis inferis devovebantur; cf. Rohde *Ps.* I 226 n. 3.

³ Cf. P. Decharme *La critique des traditions religieuses chez les Grecs dès origines au temps de Plutarque* 1904, 144—151.

(i. e. Eleusinia, ut ex iis quae sequuntur patet) *τεθναται*¹.
*Ὅναρ τις θεασάμενος τὴν τελετὴν ἤρετό τινα τῶν μεμνημένων,
εἰ ταῦτα εἶη, ἅπερ ἑώρακεν· ἐπένευσεν καὶ κρίνεται ἀσεβείας*².
Ergo non solum loqui de mysteriis, sed vel *ἐπινεῦσαι* pro
impietate habetur (111, 20 sq. *ὅτι ἀσεβείας ἐστὶ τὸ εἰπεῖν καὶ
ἐπινεῦσαι*). Reus idem patietur *τοῖς τῶν μυστηρίων νόμον
παραβῆναι τολμήσασιν* (112, 7 sq.); peccavit enim *περὶ τὰς θεὰς
καὶ τὰ μυστήρια* (112, 13 sq.). 117, 9 sq. ipsa *γνώμη νομοθέτου*
fingitur, quae *ἀπλῶς ὠρισμένως εἶπεν· ὅτι ἐάν τις τὰ μυστήρια
εἴπη, τιμωρεῖσθω*. Reus igitur id solum efficiat oportet, ut
demonstret se interroganti adnuentem silentium ipsum non
violasse. Diagoram Melium Athenienses absentem proscripserunt³ teste Aristophane (Av. 1072 sq.):

ἐπαναγορεύεται,

*ἦν ἀποκτείνῃ τις ὑμῶν Διαγόραν τὸν Μήλιον
λαμβάνειν τάλαντον,*

quia sacra Eleusinia irriserat et profanaverat: Ps. Lysias adv.
Andoc. 17 *τοσοῦτο δ' οὗτος (Andocides) Διαγόρου τοῦ Μηλίου
ἀσεβέστερος γεγένηται· ἐκείνος μὲν γὰρ λόγῳ περὶ τὰ ἀλλότρια
ἱερὰ καὶ ἑορτὰς ἠσέβει, οὗτος δὲ ἔργῳ περὶ τὰ ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει*.
Schol. in Aristoph. l. s. c. *οὗτος . . . τὰ δὲ μυστήρια ἠτέλειζεν,
ὡς πολλοὺς ἐκτρέπειν τῆς τελετῆς . . . ἐκηρύχθη δὲ τοῦτο διὰ τὸ
ἀσεβὲς αὐτοῦ, ἐπεὶ τὰ μυστήρια πᾶσι διηγείτο κοινοποιῶν αὐτὰ
καὶ μικρὰ ποιῶν κτλ.*⁴ Andocides de myst. 29 cum ad alios
tum ad Diagoram spectat, cum dicit: . . . *λόγους εἶπον ὡς*

¹ Sopatrum ipsa legis verba afferre probabile est ex similibus aliorum rhetorum locis; cf. Auctor ad Herennium I 13, 23 et prolegomena Marxi p. 107.

² Eandem controversiam paucis verbis ponit C. Chirii Fortunatiani ars rhetorica I 14 p. 91, 23 sq. Halm.: . . . „qui non initiatus sacra enuntiaverit, capite plectatur; non initiatus sacra vidit in somnio, rettulit ei, qui fuerat initiatus: ille ait, haec sunt sacra. Petitur ad poenam et contra dicit“ eqs. (Lobeck, Agl. 188 n. i).

³ De Diagora cf. Wilamowitz *Textgeschichte der griech. Lyriker*. Abh. der Gött. Ges. d. Wiss. Phil.-histor. Klasse N. F. IV 3 (1900) 80—84.

⁴ Cf. etiam schol. in Aristoph. Nub. 830, Ran. 320. De libro quo Diagoras mysteria vulgasse dicebatur, cui titulus *Φρύγιοι λόγοι* impositus erat, cf. Cam. Hontoir *Comment Clément d'Alexandrie a connu les mystères d'Éleusis*, Musée Belge IX (1905) 180—188; sed rectius libellum illum Diagorae postea subditum esse statuit Wilamowitz l. s. c. p. 84 et n. 1.